

ÖZEL

ASKERİ ŞİRKETLER

Savaş Müteahhitliği ve
Uluslararası Güvenlik

Editör

NUR ÖZKAN ERBAY

SETA

**ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER
SAVAŞ MÜTEAHHİTLİĞİ VE
ULUSLARARASI GÜVENLİK**

ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER SAVAŞ MÜTEAHHİTLİĞİ VE ULUSLARARASI GÜVENLİK

EDİTÖR
NUR ÖZKAN ERBAY

SETA

Nur Özkan Erbay

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Türkiye Marka Ofisi koordinatörü olan Erbay; 2018-2022 arasında *Daily Sabah* gazetesi Ankara temsilciliği, 2013-2018 arasında TRT World kanalının Ankara büro şefliği, TRT Türk kanalı haber müdürlüğü, TRT Türk Washington muhabirliği ve New York temsilciliği görevlerini yürütmüştür. 2011-2013 arasında Sabah ve A Haber yayın kuruluşlarının Washington muhabirliği ve SETA DC'de medya koordinatörlüğü görevlerinde bulunan Erbay, 2006-2009 arasında T.C. Washington Büyükelçiliğinde araştırma ve yönetici asistanı olarak görev yapmıştır. Gazetecilik mesleğine 1998'de *Dünya* gazetesinde ekonomi muhabiri olarak başlayan Erbay, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nde lisans, Georgetown Üniversitesi'nde Uluslararası Gazetecilik alanında yüksek lisans eğitimlerini tamamlamıştır. Georgetown ve Johns Hopkins üniversitelerinde siyasal iletişim ve ABD dış politikası konularında ders ve seminerlere devam eden Erbay, ikinci yüksek lisansını "Mesyanik Hareketlerin Devlet ve Rejim Güvenliğine Tehdidi: Fetullahçı Terör Örgütü Örneği" başlıklı tez çalışması ile Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Bölümü'nde tamamlamıştır. Halen Hacı Bayram Veli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora çalışmalarını sürdürmektedir. Hasan Kalyoncu Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde 2017-2018 döneminde Yeni Medya, Diploması Haberciliği, Medya ve Etik, Habercilik ve Haber Yazma Teknikleri dersleri veren Erbay'ın uluslararası ilişkiler, diploması, uluslararası güvenlik, medya, terör konularında görsel ve yazılı medyada İngilizce ve Türkçe olarak yayımlanmış çok sayıda haber, röportaj ve analizi bulunmaktadır. 24 TV kanalında "Küresel Oyun", TRT Türk kanalında "Bakış Açısı" adlı dış politika programlarını hazırlayıp sunmuştur. 2020'de *Terörün Mesihî: FETÖ | Mesyanik Hareketlerin Devlet ve Rejim Güvenliğine Tehdidi* adlı kitabı yayımlanmıştır.

SETA Kitapları 87

ISBN: 978-625-7712-98-9

© 2022 SET Vakfı İktisadi İşletmesi

1. Baskı: Haziran 2022, İstanbul

Bu yayının tüm hakları Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Düzeltili: Berrin Çalışkan, Mustafa Said İşeri

Kapak: Erkan Söğüt

Uygulama: Said Demirtaş

Baskı ve Cilt: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA Kitapları

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

GİRİŞ: ÖAŞ'LERİN DOĞUŞU, GELİŞİMİ VE ETKİLERİ

NUR ÖZKAN ERBAY

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖAŞ'LERİN KÜRESEL YAYILIMI VE GELECEĞİ

AHMET KESER

Giriş.....	17
Tarihsel Süreçte Paralı Askerler	21
ÖAŞ'lerin Durumunun BM'nin Gündemine Taşınması ve Konuya İlişkin Uluslararası Yaklaşımlar	28
ÖAŞ'lerin Paradoksal Gelişmesinin ve Yayılmasının Ardındaki Nedenler	33
ÖAŞ'lerin Muharebe Dışı Alanlara Girmesi	52
Sonuç ve Öneriler.....	63

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ÖAŞ'LERİN YÜKSELİŞİNDEKİ SİYASİ VE EKONOMİK ARKA PLAN

BETÜL BİÇEN GÖREN

Giriş.....	69
ÖAŞ'lerin Yükselişine Sebep Olan Politik Faktörler	70
Uluslararası Düzen ve Ekonomik Arka Plan	77
Sonuç	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖAŞ'LER: İNSAN HAKLARI VE TERÖRİZM TEHDİDİ

SADIA RANIA MOHIUDDIN

Giriş.....	87
Yasal Düzlemde ÖAŞ Kavramı	88
İnsan Hakları ve İnsani Kaygılar	96
Etik Sorular ve Geleceğe Yönelik Kaygılar: ÖAŞ'lerin Çatışma Ortamına Katılımının Etik ve Uzun Vadeli Sonuçları	101
Sonuç	106

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABD'NİN ÖAŞ'LERİ KULLANIMI: AFGANİSTAN VE İRAK SAVAŞLARI

BİRCE BEŞGÜL

Giriş.....	109
ÖAŞ Kavramı	110
Amerikan İç Politikası ve ÖAŞ'ler	113
Afganistan Savaşı	117
Irak Savaşı.....	123
Sonuç	128

BEŞİNCİ BÖLÜM

RUS ÖAŞ SEKTÖRÜ VE WAGNER'İN LIBYA VE SURİYE İÇ SAVAŞLARINDAKİ ROLÜ

NUR ÖZKAN ERBAY

Giriş.....	131
Rus ÖAŞ'ler Endüstrisi	133
Rusya'nın Hibrit Savaş Stratejisi	144
Rusya'da ÖAŞ'lerin Kullanım Alanı ve Temel Motivasyonları.....	147
Wagner'in Doğuşu	151
Wagner'in Suriye ve Libya İç Savaşlarındaki Rolü	158
Wagner'in Afrika Kıtası'ndaki Faaliyetleri	167
Sonuç	170

ÖN SÖZ

Orta Çağ'da gücün merkezi olan kralların ve kilisenin güvenliğinin sağlanmasına olan ihtiyaç tarihteki ilk özel askeri birliklerin ve paralı askerlik kurumlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. 17. yüzyıla gelindiğinde modern devletin oluşumuyla düzenli ordular devletlerin toprak bütünlüklerini ve egemenliklerini koruma altına alma görevini üstlenerek şiddet tekeli elinde bulunduran yegane kurumlar haline gelmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde ise Soğuk Savaş'ın bitimine kadar geçen sürede düzenli orduların varlığına rağmen özel askeri birlikler ve paralı askerlik müesseselerinin ismi yeniden sıklıkla anılmaya başlanmıştır. Son çeyrek yüzyılda sırasıyla Afrika'da yaşanan iç savaşlar, Birinci Körfez Savaşı, Afganistan, Irak, Suriye, Libya ve bugün Ukrayna sahalarında adından sıklıkla bahsettiren “özel askeri şirket”ler (ÖAŞ) ve paralı askerlik müesseseleri uluslararası ilişkiler ve uluslararası güvenlik çalışmalarında hatırı sayılır bir yer işgal etmektedir.

Önceki yüzyıllarda kilisenin, kral ya da imparatorların talebi üzerine hizmet veren paralı askerlik müessesesi günümüzde ÖAŞ'lerle otoriter-demokratik, güçlü-zayıf, devlet-devlet dışı sınıflandırması olmaksızın kendilerini finanse edebilecek her aktöre hizmet verebilmektedir. Bu grup ve şirketler ya doğrudan savaş alanındaki muharip kuvvetleri olarak ya da savaş desteği ve stratejisi sağlama noktasına kadar geniş bir alanda müşterilerinin, kendilerini davet ve finanse eden aktörlerin taleplerini yerine getirmeye devam etmektedir.

Ulusal orduların savaş ve çatışma alanlarındaki kullanım maliyetini siyasi, hukuki ve ekonomik açıdan azalttığı ileri sürülen bu şirketlere yönelik talebin son çeyrek asırda artması ile birlikte aynı zamanda

ÖAŞ'lerin devletlere, hükümetlere ve ülkelere yüklediği başka maliyetler de belirmektedir. 17-19. yüzyıllar arasında Büyük Britanya'nın özel güvenlik şirketi olarak neredeyse yarı devletleşmiş bir kurum haline gelen East Indian Company gibi ÖAŞ'lerin bir gün kendi siyasi oluşumunu ve ordularını kurabilecek, temsil ve hizmet ettikleri ülkelere tehdit oluşturabilecek büyüklük ve otonomiye sahip olup olamayacakları sorusunun cevabı merak edilmektedir. Zira bu şirketlerin ölçümlenemez bir güç devşirdikleri ve hizmet verdikleri devletlerden ya da faaliyet gösterdikleri ülkelere artan oranda imtiyaz aldıkları birçok sahada görülmektedir.

ÖAŞ'lerden hizmet alımı, devlet ve devlet dışı aktörler için hem artan savaş maliyetinden kaçınma hem de bu ülkelerin veya aktörlerin başta hukuki, maddi, insani ve siyasi risklerden korunma anlamında tercih edilebilir bir seçenek olarak hayli ilgi görmeye başlamıştır. Bu anlamda Körfez, Afganistan ve Irak savaşları ile başlayan ve Suriye ve Libya'daki vekalet savaşları ile devam eden süreçte ÖAŞ'lerin artan oranda kullanıldığı görülmektedir.

ÖAŞ endüstrisinin dünya gündeminde son dönemde yeniden ilgi görmesi ise Şubat 2022'de patlak veren Rusya-Ukrayna savaşı ile olmuştur. Savaşan iki ülkenin kendi ordu saflarına katmak üzere “yabancı gönüllü savaşçılar” a çağrıda bulunması dünyanın birçok ülkesinde paralı askerler tarafından karşılık bulmuş ve bu unsurlar savaşın seyrini değiştirme derecesinde rol oynamaya başlamıştır.

Bu kapsamda kitap, ÖAŞ'lerin tarihsel gelişimini ve dönüşümünü, faaliyet alanlarını, motivasyonlarını, hangi ülkeler tarafından hangi sahalarda kullanıldıklarını, uluslararası güvenliğe dönük oluşturdukları potansiyel tehditleri, günümüz vekalet savaşlarındaki rollerini, insan hakları, uluslararası hukuk ve terör suçları konularında nasıl bir sorumluluk altında olduklarını analiz etmektedir.

Bu çerçevede bir durum tespiti yapmaya ve gelecek projeksiyonu ortaya koymayı amaçlayan kitap, ÖAŞ'lerin merkezinde olduğu çatışmaların oluşturduğu yeni bölgesel güç dengelerinin nasıl şekillenebileceğine dair de öngöründe bulunmayı hedeflemektedir.

GİRİŞ: ÖAŞ'LERİN DOĞUŞU, GELİŞİMİ VE ETKİLERİ

NUR ÖZKAN ERBAY*

Dünya tarihinde paralı askerlik müessesesinin gelişimi ve varlığı uzun yüzyıllara dayanmaktadır. Savaşın bugünkü anlamında özelleştirilmesi ve bir başka deyişle dış kaynaklardan temin edilmesi ile Orta Çağ'daki paralı askerlik müessesesi olarak bilinen *mercenaries*ler arasında hem benzerlikler hem de farklılıklar bulunmaktadır. Tarihte ilk olarak 14. yüzyıl Avrupa'sında görülen paralı askeri gruplar günümüzde "özel askeri şirket" (ÖAŞ) ya da kurumsal olmayan daha bağımsız yapılar altında dünyanın farklı çatışma bölgelerinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

1648 Vestfalya Barış Antlaşması Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları'nı bitirerek modern devlet sisteminin yükseldiği bir dönemi aralamıştır. Bu dönemden önce Orta Çağ'ın yegane gücü olan krallar ve kilise güvenliğinin sağlanması için özel askeri birlikler oluşturmuş ve savunmaları için paralı askerler kurumunun ortaya çıkmasını sağlamıştır. 17. yüzyıla gelindiğinde modern devletlerin toprak bütünlüklerini ve egemenliklerini koruma altına almak için kurdukları düzenli ordular ile şiddetin kullanımında devlet tekel olmuştur. Paralı askerlik müessesesi ise 20. yüzyılda Soğuk Savaş'ın bitimine kadar geçen sürede sadece yer yer başvurulan bir olgu olarak sahneye çıkmış ve tamamen kaybolmamıştır.

Soğuk Savaş sonrasında gelişen ve büyüyen bugünün özel orduları olarak sayılabilecek özel güvenlik şirketleri ve paralı askerlik endüstrisi; eski çağlardaki muadillerine göre yüksek teknoloji, kurumsallık ve yasallıkla belki de dünya tarihinin en eski mesleklerinden birini yeniden

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

icra etmeye başlamıştır. Önceki yüzyıllarda kralların, kiliselerin ya da imparatorların talebi üzerine hizmet veren paralı askerlik müessesesi günümüzde otoriter-demokratik, güçlü-zayıf sınıflandırması olmaksızın kendilerini finanse edebilecek her aktöre hizmet vermektedir. Bu grup ve şirketler ya doğrudan savaş alanındaki muharip kuvvetleri olarak ya da savaş desteği ve stratejisi sağlama noktasında geniş bir alanda müşterilerinin (kendilerini davet eden devlet ya da devlet dışı aktörlerin) taleplerini yerine getirmeye devam etmektedir.

Paralı askerliğin bugünkü kullanımını olan ÖAŞ'ler çatısı altında yeniden sahneye çıkması ile Soğuk Savaş'ın bitimi sonrasında kurulan yeni dünya düzeni neredeyse paralel bir süreç izlemiştir. Soğuk Savaş sonrasında oluşturduğu yeni dünya düzeni ÖAŞ'lerin yeniden savaş tarihinin önemli bir aktörü konumuna gelmesine olanak tanımıştır. Yaklaşık yarım yüzyıl birbirlerinin çevreledikleri alanlarda ve ülkelerde çıkarlarını korumak adına asker bulandıran Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) bu bölgelerden çıkarmaları ile birlikte yeni bir güvenlik vakumu belirmiş, bu durum çevrelenmesi gereken bölge ve ülkelerde her iki gücün ideolojik çıkarlarını korumak adına ÖAŞ'lerin kurulmasına zemin hazırlamıştır.¹

Liberal dünya düzeninin her alanda egemen olmaya başladığı bu dönemde postmodern toplumların konvansiyonel savaşın yüksek maliyetlerini karşılamak istememe ve savaşlardaki kayıpları göze almama gibi bir eğilim içinde oldukları gözlenmiştir. Bunun bir sonucu olarak savaş sonrası dönemde “savaşın özelleştirilmesi” (*privatization of war*)² eğilimi doğrultusunda ÖAŞ'lerin özellikle ABD ve Rusya tarafından kullanımında bir artış yaşanmıştır. Bunun nedenleri arasında ilk olarak ülkelelerin askeri güçlerinin kapasitelerinde azaltmaya gitmeleri rol oynamıştır.

¹ P. W. Singer, “Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry and Its Ramifications for International Security”, *International Security Journal*, Cilt: 26, Sayı: 3, (2001), s. 193-194.

² Savaşın özelleştirilmesi (*privatization of war*), ÖAŞ'ler ve paralı askerlik müessesesinin ortaya çıkması ile birlikte şiddet kullanma tekelini elinde bulandıran devletlerin bu gücü kendi kontrolü ve tercihleri doğrultusunda özel askeri ve güvenlik şirketlerine, paralı askeri gruplara ve yabancı savaşçılara yer yer devretmesi ve kullandırması durumudur.

Savaşın bitimi, SSCB ve Varşova Paktı'nın dağılması ile dünyanın yeni bir konvansiyonel savaşa girme ihtimalinin düşük olduğu öngörülmüş ve bu nedenle sayıları birkaç milyon askerden oluşan orduların, ülke dışında kilometrelerce uzakta olası bir savaş için konuşlandırılması ekonomik ve siyasi açıdan daha az tercih edilir olmuştur.

Öte yandan orduların savaş alanında daha az olması ülkelerin askeri ve savunma stratejilerinde sahada ve çatışma arkasında iyi eğitilmiş ve donanımlı askeri personele ihtiyacı azaltmamıştır. Bu nedenle ÖAŞ'lerin gelişimi ve kendilerine olan talebin artmasının bir diğer nedeni de artık düzenli ordularda personel olarak görev almayan yüz binlerle ifade edilebilecek sayıdaki askeri unsurun işlerini kaybetmesi ile bunların ÖAŞ'ler tarafından uygun ve aranan iş gücü olmasıdır.

Soğuk Savaş sonrası süreçte küreselleşmenin oluşturduğu yeni dünya düzeni ve piyasa merkezli neoliberalizm de ÖAŞ'lere talebin artmasında etkili ve belirleyici olmuştur.³ Bu yaklaşım askeri hizmetlerin alımı ve satımında da etkisini göstermiştir.⁴ Bir başka deyişle askeri güvenliğin özelleştirilmesinin geri dönüşü bu kez ekonomik rasyonalizmin ortodoks yaklaşımı gereği devletin küçülmesi ve geniş anlamdaki özelleştirmenin bir sonucudur.⁵

ÖAŞ'lerin Soğuk Savaş sonrasında yeniden yükselişindeki bir diğer faktör de 1990'ların uluslararası arenasında devlet dışı aktörlerin ve yeni dalga etnik/dini motivasyonlu terör örgütlerinin yükselişinin görüldüğü bir döneme rastlamış olmasıdır. Buna örnek olarak Kolombiya'daki FARC ve El-Kaide gibi uluslararası terör gruplarının yükselişi verilebilir. Bazı ÖAŞ'lerin özellikle ABD tarafından bu örgütlerle mücadelede artan oranda kullanımı da paralı askeri şirket endüstrisini destekleyen unsurlardan biridir.

³ Singer, "Corporate Warriors".

⁴ Kevin O'Brien, "Military-Advisory Groups and African Security: Privatized Peacekeeping", *International Peace Keeping Journal*, Cilt: 5, Sayı: 3, (1998), s. 89.

⁵ Dinnen Sinclair, "Trading in Security: Private Security Contrracts in Papua New Guinea", *Challenging State: The Sandline Affair in Papua New Guinea*, ed. Dinnen, Ron May ve Anthony J. Regan, (Canberra National Centre for Development Studies, 1997), s. 11.

Bu dönemde ÖAŞ'lerin geniş bir alanda kullanımını özellikle Irak ve Afganistan'da gerçekleştirmiştir. Her iki savaş alanında da 100 binden fazla ÖAŞ personeli yer almış ve hatta yer yer bu rakamlar Amerikan ordusuna mensup askerlerin sayısını geçmiştir. ABD Savunma Bakanlığı verilerine göre 2011'de sadece Afganistan'da 90 bin 339 ÖAŞ personeli görev yapmış ve şirketlerle 39 milyar dolarlık kontrat yapılmıştır. Irak'ta ise bu rakam aynı yıl 64 bin 253 personel ve 15,4 milyar dolar olmuştur. Toplamda ise 2005-2010 arasında ABD sadece bu iki ülkedeki kontratlar için 112,1 milyar dolar harcama yapmıştır.⁶ 1992-2002 arasında ABD'nin ÖAŞ'lerle yaptığı kontratların değeri 300 milyar doları bulmuştur.⁷

Bugün gelinen noktada ÖAŞ'lerin oluşturduğu yeni sektörde 2010 itibarıyla 150'den fazla şirket faaliyet göstermektedir. 2013 itibarıyla sektörün oluşturduğu ekonomik büyüklük 200 milyar doları aşmıştır. Özellikle ABD'nin Irak ve Afganistan savaşlarında neredeyse Amerikan ordusundan çok daha fazla oranda ÖAŞ personelinin kullanılması sadece bu endüstrinin gelişmesinin değil aynı zamanda uluslararası ilişkiler düzeninde yeni bir akımın ve dönemin başlamasının da miadı olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası ÖAŞ'lerin kullanımındaki artan trende ve sonuçlarına örnek olarak ABD ve Rusya vakaları ele alınmaktadır. Örneğin ABD Silahlı Kuvvetleri personeli tüm kuvvetleri ile 1954'te 3,5 milyon iken bu rakam 2019 itibarıyla 1,5 milyonun altına düşmüştür. 2007 sonrasında ABD tarafından yalnızca Irak'ta istihdam edilen ÖAŞ çalışanı sayısı ise 120 bine ulaşmıştır. Nijerya'nın Boko Haram ile mücadelesinde Güney Afrika'dan getirilen özel savaşçılar, ABD'nin 11 Eylül sonrasındaki "terörle mücadelesi" ve süreci takip eden Irak ve Afganistan savaşları boyunca ve sonrasında ardında bıraktığı ÖAŞ'ler, Suriye sahasında ABD ve Rusya adına varlık gösteren paralı askeri gruplar ve şirketler, Rusya'nın Libya ve Ukrayna'da kullandığı paralı

⁶ Moshe Shwartz ve Joyprada Swain, *Department of Defense Contractors in Afghanistan and Iraq: Background and Analysis*, (Congressional Research Report, Washington: 2011), s. 1-36.

⁷ Jody Freeman-Martha Minow, *Government by Contract*, (Harvard University Press, 2009), s. 111-112.

askeri gruplar ve şirketler; bugün özellikle yeni nesil hibrit ve vekalet savaşlarının bir laboratuvarı haline gelmiş olan Afrika ve Ortadoğu'da öbikleşen çatışmaların etkili aktörleri haline gelmeye başlamıştır.

Belirtilen vakaların fiilen bulunduğu sahalardaki örnekler ÖAŞ'lerin ve paralı askeri grupların ekseriyetinin diğer ülkelerdeki muhalif gruplar, devlet dışı aktörler ve hatta yer yer terör grupları ile de çalıştıklarını göstermektedir. Vekalet savaşlarının yoğunlaştığı bu dönemde ÖAŞ'lerin artan orandaki kullanımı bir yandan da bu devlet dışı aktörlerin güç devşirme ve siyaseten meşrulaştırma girişimlerini de hızlandırmaktadır.

Her ne kadar Birleşmiş Milletler (BM) bu şirketlerin savaş ve çatışma görevlerinden ziyade daha çok muharebe ve destek hizmeti alanlarında faaliyet göstermesini tavsiye ve teşvik etmiş olsa da bugün sahadaki gerçeklik bu kararın sonuç vermediğini göstermektedir. Kategorik olarak üç ana alanda faaliyet gösteren ÖAŞ'lerin gerçekte savaşçı olarak mı yoksa askeri ve lojistik destek üzere mi hizmet verdiği konusundaki belirsizlikler bir şeffaflık sorununu da beraberinde getirmektedir. Hukuki ve kavramsal çerçevelerinde bulunan gri alanlar, şeffaf ve hesap verebilir yapılar olmamaları, paralı askeri şirketleri kiralayan devletlerin yasal sorumlulukları kısmi alma ya da hiç almama sorunu, insan hakları ihlalleri ve şirketlerin meşru olmayan devlet dışı aktörlere de hizmet vermeleri ÖAŞ'lerin –sağladıkları ileri sürülen avantajlarının yanında– belli başlı olumsuz yanları olarak yer almaktadır.

ÖAŞ'lerin, bu şirketlerin egemen devletlerin savaş ortamında yaşayabilecek hukuk ve insan hakları ihlallerinin sorumluluğunu almamalarına ve başka egemen devletlerin topraklarında davetsiz bir şekilde bulunmalarına olanak sağladığı bir başka gerçektir. Böylelikle devletler kendi çıkarlarını ve güvenliklerini koruma adına dünyanın farklı bir noktasında ÖAŞ'leri vekil tayin etmek suretiyle kullanabilmekte, burada yürüttükleri operasyonların hukuki, insani ve siyasi sorumluluklarından bağımsız olarak çıkarlarını maksimize edebilmektedir.

Bugün gelinen noktada ÖAŞ'lerin, 17-19. yüzyıllar arasında Britanya emperyalizminin taşeron şirketi haline gelen ve sonunda nere-

deyse yarı devletleşen East Indian Company gibi; bir gün kendi siyasi oluşumunu ve ordularını kurabilen ve hatta temsil ve hizmet etikleleri ülkelere tehdit oluşturabilecek büyüklük ve otonomiye sahip olup olamayacakları meselesi de gündeme gelmektedir. Zira bu şirketlerin ölçümlenemez bir güç devşirdikleri ve hizmet verdikleri devletten ya da faaliyet alanı ülkeden gitgide artan oranda imtiyaz aldıkları da birçok sahada kanıtlanmış bir vakadır.

Tıpkı ABD gibi Rusya için de kendi ülkeleri ve orduları adına bu şirketlerle çalışması hem artan savaş maliyetinden kaçınma hem de bu ülkelerin başta hukuki, maddi, insani ve siyasi risklerden korunması anlamında tercih edilebilir bir seçenek olarak hayli ilgi görmeye başlamıştır. Bu anlamda ABD'nin Irak ve Afganistan savaşları ile başını çektiği ve onu Suriye ve Libya'daki çatışmaların izlediği süreçte ve son olarak da Rusya-Ukrayna savaşında tarafların paralı askeri grupları artan oranda kullandığı görülmektedir.

21. yüzyılda daha çok Anglo-Amerikan hakim ekonomik ve siyasi kültürünün özelleştirmeyi ve özel sektör-devlet iş birliğini çok geniş bir alanda desteklemesi sonucu gittikçe gelişen ÖAŞ endüstrisinin Rusya'daki performansını son dönemde ölçümlemek için ise önemli sahalarda bulunmaktadır. Rusya'nın Suriye merkezinde Ortadoğu, Orta Avrupa ve Afrika sahalarındaki askeri faaliyetleri büyük ölçüde Rus ÖAŞ'lerin taşeronluğunda gerçekleşmektedir. Yaklaşık son sekiz senedir Nijerya, Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ukrayna ve son olarak Suriye ve Libya iç savaşlarında adından sıkça bahsedilen Rus ÖAŞ Wagner'in ortaya çıkması yine Rusya'nın bu ülkelerdeki tarihsel derinliği olan hedef ve çıkarlarındaki stratejik değişimlerle de paralellik arz etmektedir.

ÖAŞ endüstrisinin dünya gündemine yeniden taşınması ise son olarak Şubat 2022'de patlak veren Rusya-Ukrayna savaşı ile olmuştur. Savaşan iki ülkenin kendi ordu saflarına katmak üzere “yabancı gönüllü savaşçılar” a çağrıda bulunması, dünyanın birçok ülkesinde paralı askerler tarafından karşılık bulmuş ve bu unsurlar savaşın seyrini değiştirecek bir rol oynamaya başlamıştır.

Ukrayna ordusu için savaşmaya giden yabancı ülke vatandaşlarının sayısının 20 bini aştığı, Rusya'nın da Suriyeli ve Çeçenlerden oluşan 40 bin paralı askeri savaşa dahil ettiği bildirilmektedir.⁸ Tıpkı Suriye ve Libya örneklerinde olduğu gibi Ukrayna sahasında Rusya ve Ukrayna saflarında savaşan bu savaşçıların resmi kimlik ve milliyetlerinin bilinmemesi ve bu ülkelerde hukuki müeyyidelere tabi olmamaları işlenebilecek olası insanlık ve savaş suçu ihtimallerini de göz ardı edilemeyecek seviyede artırmaktadır.⁹

ÖAŞ'lerin tarihi gelişimini, aktif olarak bu unsurları kullanan ülkeleri ve kullandıkları sahalara dikkate alan bu kitapta cevabı aranacak sorular şöyle sıralanabilir:

- Paralı askerlerden (*mercenaries*) ÖAŞ'lere uzanan tarihsel süreçte paralı askerlik kavramında nasıl bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır?
- Savaşın değişen aktörleri olan ÖAŞ'lerin hizmet verdikleri ülkeler nezdinde hizmet alımındaki temel motivasyonları, dezavantajları ve avantajları nelerdir?
- ÖAŞ'lerin uluslararası güvenliğe olası tehditleri nelerdir?
- ÖAŞ'ler günümüz vekalet savaşlarında nasıl bir rol oynamaktadır?
- ABD; Irak, Afganistan ve Suriye'de ÖAŞ'leri kullanırken hangi motivasyonlara sahip olmuştur?
- Rusya'nın ÖAŞ endüstrisi ve en bilinen şirketi olan Wagner'in temel motivasyonları nelerdir? Libya, Ukrayna ve Suriye'de Rusya adına nasıl bir rol oynamaktadır?
- ÖAŞ'ler insan hakları, uluslararası hukuk ve terör suçları konularında nasıl bir sorumluluk altındadır?

⁸ Kıymet Sezer, "Başiboş Sahipsiz Kiralık Ordu. Altmış Bin Paralı Asker Savaşta", *Yeni Şafak*, 21 Mart 2022.

⁹ Nur Özkan Erbay ve Dilara Aslan Özer, "Assad's Syria to Turn into Big Wagner Providing Mercenaries for Russia", *Daily Sabah*, 20 Mart 2022.

- ÖAŞ'ler günümüzün yeni savaş konseptinin yeni normal midir?

Bu sorular etrafında bir durum tespiti yapmayı ve gelecek projeksiyonu ortaya koymayı amaçlayan kitap aynı zamanda ÖAŞ'lerin merkezinde olduğu çatışmaların meydana getirdiği yeni bölgesel güç dengelerini de değerlendirmektedir.

Kitapta ÖAŞ'lerin gelişimi ve dönüşümü ile ilgili tarihsel arka plan sunulurken günümüzde bu şirketleri vekalet savaşlarında yoğun olarak kullanan ülkelerin motivasyonları ve bu şirketlerin faaliyet sahaları incelenmektedir. Bu kapsamda Soğuk Savaş sonrasında bugüne ABD ve Rusya gibi ülkelerin ÖAŞ politikalarına ışık tutulurken bu politikaların yeni savaş konseptlerinin dönüşümüne ve güç dengelerinin değişimine etkileri tartışılmaktadır. Ayrıca ÖAŞ'lerin insan hakları, terör, uluslararası hukuk ve güvenlik alanlarında oluşturduğu tehditler ve sorunlar konusunda da gelecek projeksiyonları sunulmaktadır.

Kitabın ilk bölümünde Ahmet Keser, ÖAŞ'lerin küresel geleceğine ve yayılımına odaklanırken ikinci bölümde Betül Biçen Soğuk Savaş sonrası ÖAŞ'lerin yükselişindeki siyasi ve ekonomik arka planı incelemektedir. Üçüncü bölümde Sadia Rania Mohiuddin ÖAŞ'lere ilişkin uluslararası alandaki insan hakları ve terörizm tartışmalarına ilişkin bakış açılarını sunarken dördüncü bölümde Birce Beşgül, ABD'nin ÖAŞ'leri kullanımının temel motivasyonlarını, sonuç ve yansımalarını Afganistan ve Irak savaşları üzerinden ortaya koymaktadır. Beşinci bölümde Nur Özkan Erbay ise Rus ÖAŞ sektörünü ve Wagner'in Libya ve Suriye iç savaşlarındaki rolünü incelemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖAŞ'LERİN KÜRESEL YAYILIMI VE GELECEĞİ

AHMET KESER*

GİRİŞ

Ortaya çıkışlarından günümüze genel olarak kötü bir şöhrete sahip olmalarına ve kendilerine karşı negatif yargılar oluşmasına rağmen “özel askeri şirket”ler (ÖAŞ) küresel ölçekte hızla gelişmeye devam etmektedir. Kamuoyunda, akademisyenler ve idari otoriteler arasında ÖAŞ'lere karşı birtakım yaygın şüphelerin mevcudiyeti söz konusudur. Bu şüphe ve endişelerdeki artışa rağmen ilginç bir şekilde söz konusu şirketlerin sayısı dramatik ölçüde artmakta ve görev sahaları her geçen gün genişlemektedir. Avant'ın da belirttiği gibi “özel sektör alanından, kamu politikaları alanına en çarpıcı sıçrama belki de güvenlik sektöründe yaşanmaktadır.”¹ Bu makalede Kırım ve Suriye'nin ardından Libya'da ortaya çıkan Wagner vakasından hareketle özellikle son otuz-kırk yıllık süreçte ÖAŞ'lerin hızlı hatta “hormonlu” gelişimi, uluslararası arenadaki çatışmalar, küresel güvenlik ve ekonomik yapı üzerindeki etkileri üzerine odaklanılmaktadır.

Bu çerçevede öncelikle şu sorulara cevap aranmaktadır: ÖAŞ'lerin tarihsel gelişimi nasıl olmuştur? Bugüne kadar dünyanın hangi bölgelerinde hangi görevlerde kullanılmışlardır? Küresel ölçekte etkili hale gelen en büyük otuz ÖAŞ hangileridir? Bunlar hangi ülkelere ait şir-

* Doç. Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi İİSBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi ve İşletme Bölüm Başkanı

¹ Deborah Avant, “The Privatization of Security and Change in the Control of Force”, *International Studies Perspectives*, Cilt: 5, Sayı: 2, (2004), s. 153.

ketlerdir? Bu şirketler ne tür görevler üzerine odaklanmaktadır? Türkiye'nin bu konudaki mevcut durumu nedir? Türkiye açısından ÖAŞ'ler konusunda geleceğe yönelik politika önerileri nelerdir?

Sıralanan sorulara cevaplar aranırken öncelikle söz konusu ÖAŞ'lere yönelik tarihsel süreçte oluşan negatif yaklaşım ve endişeler incelemeye bu şirketlerin mevcut durumları mercek altına alınmıştır. Daha sonra ÖAŞ'lerin küresel çapta gerçekleşen hızlı gelişimleri, bunun arkasındaki nedenler, devletler ve hükümetlerce kullanılma sebepleri irdelenmiştir. Son olarak da bu konuya ilişkin müstakbel politikalara altyapı oluşturabilecek öneriler geliştirilmiştir.

Konunun tarihsel gelişimi kapsamında öncelikle paralı askerler meselesinin incelenmesi uygun olacaktır. "Paralı asker" (*mercenary*) terimi genel olarak iki unsura bağlı olarak tanımlanmaktadır: Birincisi paralı askerler katıldıkları çatışmanın taraflarından hiç birisiyle ulusal bir bağı olmayan yabancılardan oluşmaktadır. İkincisi bir paralı askerinin öncelikli güdüleyicisi finansal kazanç elde etmektir.² Bu tanım tarihsel olarak paralı askerlerin kullanıldığı ilk dönemler açısından geçerli olsa da günümüzdeki kullanım tarzı bakımından kabul edilebilirliğini yitirmiştir. Tanımın neden geçerliliğini yitirmiş olduğu ve günümüzdeki kullanım koşullarını karşılamakta yetersiz kaldığı konusunu birkaç gerekçe üzerinden incelemek mümkündür: İlki paralı askerlerin erken dönem çatışmalara iştiraklerinin arkasında milli hissiyat ve vatanseverlik gibi duygular yer almamış olsa da günümüzdeki çatışmalara katılımların arkasında milliyetçi bir bileşenin de yer aldığı görülmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Irak'ı işgali kapsamındaki operasyonlarında yer alan ÖAŞ'lerde görev yapan binlerce paralı asker, muharebe sahasında bizzat çatışmaların içerisinde bulunmaktan danışmanlığa, lojistik faaliyetlerden teknik hizmetlere bir dizi farklı görev üstlenmiştir. Bu askerlerle farklı zamanlarda yapılan mülakatlar, onları bu çatışmalarda yer almaya güdüleyen faktörlerin maddi kazanç

² Sarah Percy, *Mercenaries*, (Oxford University Press, Oxford: 2007).

Ahmet Keser

1987'de Kuleli Askeri Lisesi ve 1991'de Kara Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. İç Güvenlik Harekat Bölgesi'nde başta Kato Dağı, Çığlı, Kamışlı/Çukurca-Hakkari ve Derecik/Şemdinli-Hakkari olmak üzere pek çok bölgede tim ve bölük komutanlıkları ve karargah subaylığı yapmış, Çelik ve Çekiç hareketleri başta olmak üzere çeşitli sınır ötesi operasyonlara birlik komutanı olarak iştirak etmiştir. Harp Akademileri'nde komutanlık ve karargah subaylığı eğitimini tamamlamış, Ft. Leonard Wood, Missouri-ABD'de Konvansiyonel Fiziki Güvenlik, Olay Yeri İncelemesi, Delillerin Toplanması ve Koruyucu Hizmetler kurslarını bitirmiştir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Gürcistan Misyonu'nda diplomatik görevli olarak Çeçenistan sınırı askeri gözlemciliği ve güvenlik şube müdürlüğü görevlerini yapmış; Kosova'da çok uluslu güç NATO-KFOR'un hareket ve eğitim şube müdürlüğü görevini icra etmiş; Hammelburg-Almanya'da bulunan Birleşmiş Milletler Eğitim Merkezi'nde ve Ankara'da bulunan Türkiye Barış için Ortaklık Eğitim Merkezi'nde uluslararası personele, BM'de çalışma usulleri, uluslararası müzakere ve arabuluculuk teknikleri, hareket güvenliği ve silahlı çatışma hukuku konularında dersler vermiştir. Genelkurmay İstihbarat Başkanlığında İHA'ların uçuşları ile ilgili planlamadan sorumlu şube müdürlüğü görevini de yürütmüş ve kıdemli albay rütbesiyle Türk Silahlı Kuvvetlerinden emekliye ayrılarak akademiye geçmiştir. İngilizce ve Rusça bilen Keser, çalışmalarını halen Hasan Kalyoncu Üniversitesi'nde sürdürmekte, Milli Savunma Üniversitesi ve Kara Harp Okulu'nda Türk Savaş Felsefesi ve Stratejik Kültür ile Stratejik Kültür Karşılaştırmalı Ülke İncelemeleri derslerini vermektedir.

Birce Beşgül

Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 2012'de mezun olmuştur. ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Ortadoğu Araştırmaları Bölümü'nde "Filistin Güvenlik Algısı: Bir Yazınsal Analiz" teziyle yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. 2018'den itibaren Polis Akademisi'nde Uluslararası Güvenlik alanında doktora eğitimine devam etmekte ve aynı bölümde araştırma görevlisi olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Çalışma alanları arasında terörizm, radikalleşme, yumuşak güç kullanımı ve tehdit algısı yer almaktadır.

Betül Biçen Gören

Lisans eğitimini Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamıştır. Aynı üniversitede "Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Müslüman Kardeşler" teziyle yüksek lisans eğitimini yapmıştır. 2018'den itibaren Polis Akademisi'nde Uluslararası Güvenlik alanında doktora eğitimini araştırma görevlisi göreviyle birlikte sürdürmektedir.

Sadia Rania Mohiuddin

İskoçya SCUP Partisi Edinburgh İl Başkanlığında siyasi sekreter olarak çalışmaktadır. Lisans eğitimini King's College London'da Savaş Bilimleri (War Studies) Bölümü'nde tamamlamıştır. Yüksek lisansını Edinburgh Üniversitesi'nde sosyoloji ve global değişim üzerine yapan Mohiuddin'in ilgi alanları arasında reel politik, post-kolonyal teori ve güç diplomasisi bulunmaktadır. Birleşik Krallık'ta yaşayan Mohiuddin ileri derecede Türkçe, İngilizce, Hintçe, Urduca ve başlangıç seviyesinde İspanyolca bilmektedir.

Orta Çağ'da gücün merkezi olan kralların ve kilisenin güvenliklerinin sağlanmasına olan ihtiyaç tarihteki ilk özel askeri birlikler ve paralı askerlik kurumlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. 17. yüzyıla gelindiğinde modern devletin oluşumuyla düzenli ordular devletlerin toprak bütünlüklerini ve egemenliklerini koruma altına almada şiddet tekeli elinde bulunduran yegane kurumlar olmaya başlamıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde ise düzenli orduların varlığına rağmen özel askeri birlikler ve paralı askerlik müesseseleri Soğuk Savaş'ın bitimine kadar geçen sürede sahnede kalmaya devam etmiş ve bugünün uluslararası ilişkiler ve uluslararası güvenlik çalışmalarında hatırı sayılır bir yer işgal etmeye başlamıştır.

Kitapta şu soruların cevapları aranmaktadır:

- Paralı askerlerden (*mercenaries*) “özel askeri şirket”lere (ÖAŞ) uzanan tarihsel süreçte paralı askerlik kavramında nasıl bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır?
- Savaşın değişen aktörleri olan ÖAŞ'lerin hizmet verdikleri ülkeler nezdinde hizmet alımındaki temel motivasyon, avantaj ve dezavantajlar nelerdir?
- ÖAŞ'lerin uluslararası güvenliğe olası tehditleri nelerdir?
- ÖAŞ'ler günümüzün vekalet savaşlarında nasıl bir rol oynamaktadır?
- ABD hangi motivasyonlarla Irak, Afganistan ve Suriye'de ÖAŞ'leri kullanmaktadır?
- ÖAŞ'ler insan hakları, uluslararası hukuk ve terör suçları konularında hangi sorumluluklar altındadır?
- ÖAŞ'ler günümüzün yeni savaş konseptinin yeni normalidir mi?

Bu sorular etrafında bir durum tespiti yapmayı ve gelecek projeksiyonu ortaya koymayı amaçlayan kitap, aynı zamanda ÖAŞ'lerin merkezinde olduğu çatışmaların oluşturduğu yeni bölgesel güç dengelerine dair ipuçları da sunmaktadır.

